

ՁԲԵՌՈՒԱՆ ԳԻՇԵՐ ՄԸ

Մարդկային դէմքերու նման բնականներն ալ յիշողութեան մէջ կը մնան երկարատեւ, իրենց բոլոր մանրամասնութիւններով, երբեմն նոյն խիւստի մեծութեամբ:

Երաժշտութեան մօթիւններուն հետ, անոնք են ամէն բանէ աւելի ճշգրիտ արթնացողը: Երբեք մէջ, իրենց ետեւէն բերելով մշուշապատ յուշեր, գեղեցիկ հոյեր անհայելի, նուիրական: Չէ՞ մի որ անցեալը երգ մըն է հոգիին համար միայն երգուած եւ որուն հոգին միայն կ'ունկրնորէ:

Բնականաբար մեր հայրենի տան շուրջի, դիւղանկարը վկայ մեր առաջին յոյգերուն, կ'ապրի անտուր մեր էութեան խորը, ինչպէս աստղ մը ջրհորի մը մոայլ ծոցին մէջ:

Եղբայրներուն վրայ Պիւթ-Շոմօնի հոյակապ ծառաստանին կը դիպուն հատիկները դանդաղ իջնելով. նո՞յնն է այս ձիւնը ինչպէս ան երբեմնի ձիւնը որ հրճուանքն էր մեր մանկութեան: Միտքս կը սաւառնի կ'երթայ (ա՛հ, որքա՛ն արագ միտքը կը ճեղքէ անջրպետն ու ժամանակը) հեռուն, շատ հեռուն, Պէշիկթաշի բլուրին վրայ մեր տունին առջեւ պարզուած անդորր, հմայող գիւղանկարին:

Հացիներուն դորշ կանաչը ճերմակութեան վրայ, դէմի լեռը ծածկուած ձիւնով, ճամբան օձապտոյտ դէպի Նշան-Թաշ տանող, պլպլուն լոյսերը տնակներուն հեռուի, երկու կոթողները մարմարէ, տերեւազուրկ անտառակը Օհլամուրի, աւաղանը սառած... Երա՞զ թէ իրականութիւն:

Գիշեր մըն էր Յունուարի, շատ ձիւն եկած օրուան մը գիշերը վեհապանծ: Ձիւնադնդակ խաղացած էինք մեծ ու պզտիկ: Մի՞ չկար այն ատեն. բայց պատանեկութիւնը կը գոհանար քիչով, ապրելու երջանկութիւնը գտնելով նոյն խիւստի հաճոյքներու մէջ:

Յունուարը մանաւանդ սիրելի էր մեզի, Յնդեան տօնին օրերը, հին հէքեաթներու Յնունդի օրերուն վերջիշումը, խորհուրդը, հրաշքի մը գեղեցիկ խորհուրդը, տաղերը վաղեմի, հոգեյոյ. կը սիրէինք այդ ամենը, բոլոր թարմ եռանդով մեր նոր թեւ առած հոգիներուն:

Դրացիներ, բարեկամներ իրարու կ'այցելէին գիշերները: Տան ծառան առջեւէն աղակիւ մեծ լապտեր մը բռնած կը լուսաւորէր ստոերուն, տիղմերուն մէջէն բացուած նեղ ճամբան: Սահողներ կ'ըլլային. խնդուք, յանդիմանութիւն, կշտամբանք:

Մեր տանը մէջ փոքր եղբայրս եւ ես ուսանողներ էինք նորատի, չարահաճի, միանգամայն սիրող ինչ որ ընդհանուր միօրինակութենէն կը տարբերէր:

Ճշմարիտ խնջոյք մըն էր մեզի համար երբ մեր սրտին ու մտքին մէջ մեծ տեղ մը զբաղող անձեր այցելէին մեզի: Այդ անձերուն առաջիններէն էր Պէշիկթաշի քարոյիչ Նարպէյ սրբազանը: Ի՞նչ երջանկութիւն էր մեզի երբ ան երբեմն զար երեկոները ճաշել մեզի հետ:

Սովորական եկեղեցական մը չէր ան մեզի համար մանաւանդ, բարձրագոյն բան մըն էր, մեծ բանաստեղծ մը, գեղեցկապէտ մը, լեզուապէտ մը, ապրած Վենետիկ ու Փարիզ, ճաճանչապէտ ուստաններ, շացում մեր պատանեկան երեւակայութեան: Վիկթոր-Հիւկօն ճանչցած էր սրբազանը, Լամարթին թարգմանած:

Այդ գիշերը երկրորդ օրն էր Յնունդի տօնին: Սաստիկ ցուրտ էր դուրսը, բայց մեր հիւրանոցին մթնոլորտը տաքուկ: Նարպէյ բազմօցին անկիւնը նստած էր, խոշոր ականոցները փայլ ի փայլ: Գովը՝ թեւաթոռի մը վրայ մեր աննման, անմոտանալի բարեկամը, Տօթթէօր Ե. Թիրեաքեանը: Իր գիտունի, բանասէրի, բանա-

ստեղծի անմրցելիօրէն հաճելի խօսակցութեամբ արժանաւոր փարքընէր մըն էր ան Սրբազանին :

Սորապէս հմուտ թէ՛ հայ եւ թէ՛ ֆրանսական, պարսկական, արաբական գրականութիւններուն, Տօքթօրը կը խօսէր մանաւանդ հայ անհետացած գրողներու, մտաւորականներու վրայ, կ'ողեկոչէր հանճարի յիշատակը թողած մեռելները, կը պանծացնէր զանոնք, արտայայտութեան անսովոր ձեւով մը անոնց տալով իր զգայնութենէն անջատուած թրթռուն մասնիկներ, որոնք կը լուսաւորէին յիշատակները, ինչպէս արեւուն ցոլքերը անտառին անհամար տերեւները կը լուսաւորեն :

Ան նրբանուրբ հեղինակ մը կը դնէր աշխարհիկ սրբազանին հետ խօսելու պահուն : Հեղինակ մըն էր տօքթօրը, բայց այն տեսակ հեղինակ մը որուն համար Վիկթօր-Հիւգօ րաւ է :

«Բարիններուն չարութիւնն է ան» :

Թեթեւ ակնարկութիւններ կ'ընէր, միշտ սքօզուած, Նարպէյին չափազանց մօնտէն ապրելակերպին, ձեռնոցով գրուած քարոզներուն, շատ խնամուած արդուգարդին, նոյնիսկ թաշկինակին օտր ֆօլօնի բոյրին :

Սրբազանը կատակի կը տանէր եւ չէր վիրաւորուեր, գէթ երեւութապէս :

Ինչպէս պատահեցաւ այդ երեկոյին, յանկարծ խօսակցութիւնը վիճարանութեան փոխուեցաւ, ազգային խնդրոյ մը շուրջը : Ինչ որ այն ատեն անախօք էր տանտիկիններուն, թեւեւ իրաւամբ :

Մօրս արթնամտութիւնը սակայն փրկեց կացութիւնը : սրահին անկիւնէն դաշնակին լարերը սկսան թրթռալ Շուպէրի ցալդանուաղին հոգեյոյզ եղանակով, նորատի աղջկան մը մատներուն տակ :

Երկու խօսակիցները հմայուած թողուցին երեսփոխանական ժողովի քննադատութիւնները, վարչութեան գործած սխալները, այս կամ այն երեսփոխանին յանդգնութիւնը, եւ խորասուզուեցան երաժշտութեան ալիքներուն մէջ :

Այնքան որ Տօքթ. Թիրեաքեան ողևորուած առաջութակը եւ բնկերակցեցաւ դաշնակահարուհիին :

Սրբազանը խոր ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր ու երբեմն շատ քաղաքավարօրէն դիտողութիւններ կ'ընէր :

Թիրեաքեան կը նեղուէր քիչ մը, որովհետեւ ինքն ալ դիտէր թէ բաւական անճարակ ջութակահար մըն էր, բայց կը ջանար հոգի տալ ձգտին եւ անվարժութիւնը զգալի չընել :

Չարմանալի է որ շատ մը զրազէտներ, բանաստեղծներ կամ գիտուններ իրենց չղիտցած մէկ արուեստը ի գործ դնելու մարմաջ մը կ'ունենան, ինչպէս Լամարթին ատաղձագործութիւնը :

Ի վերջոյ Տօքթօրը ըմբռնեց թէ դաշնակը առանձին լաւագոյն պիտի ըլլար մտիկ ընել ու թողլով ջութակը մօտեցաւ Սրբազանին խնդրով :

— Օ'ն, Սրբազան, եկէք դաշնակին առջեւ : յայտնի եղաւ, դուք լաւ երաժիշտ էք :

Նարպէյ մերժեց, յայտարարելով թէ կը պաշտէ երաժշտութիւնը, բայց չի կրնար նուագել :

Երկար պնդումներ, պաղատանք ներկաներէն : անդրդուելի մնաց : Յետոյ սրտմտութիւն չպատճառելու համար խոստովանեցաւ թէ ուխտ մը դինքը կ'արդիլէ նուագելէ :

Թիրեաքեան պահանջեց պատմութիւնը այդ ուխտին, այնքան թախանձանք դրաւ փափաքին մէջ որ Նարպէյ տեղի տուաւ վերջապէս :

Ու սկսաւ պատմել :

« Ինձ համար երաժշտութիւնը այն քաղցր ու խորհրդաւոր բանն էր որ մարդու թշուառութիւնը տանելի ընելու համար թեւեր կուտայ անոր : Երբ դաշնակին առջեւ նստէի, աշխարհը կ'ընդլայնէր, ետ կը մղէր զինք ճշուող կաշկանդումները, ինչպէս կը քանդեն պարիսպները՝ անսահման ու դիւթական օտտաններ ծածկող :

«Նուագին հետ մտքիս մէջ կը ծնէր բանաստեղծութիւնը եւ այդ երկու լոյսէ տեսիլքները կը լուսաւորէին համեստ կրօնաւորի կեանքս :

«Սակայն խտտաբարոյ հրաման մը վերջ տուաւ այդ անխառն երանութեանս :

«Սան-Սթէֆանոյի Տատեաններու ապարանքը, մէկ տիպարն էր ֆրանսական վէպերուն մէջ նկարագրուած իշխանավայել զղեակներուն : Աւելին ըլլալով՝ հոն կը տիրապետէր արեւ-

ւելեան հիւրասիրութիւնը:

«Տաղաւին շատ երիտասարդ կրօնաւոր, այդ մեծ ընտանիքին հիւր ըլլալու պատիւը ունէի: Հոն հիւրերը մասնակից կ'ըլլային մտաւորական անխառն եւ դեղարուեստական վայելքներու:

«Գիտուններ կուգային, երաժիշտներ, գրողներ, բանաստեղծներ ամէն ազգէ:

«Առաքել եւ Յովհաննէս պէյ Տատեան հաղուադէպ մեծատուններ էին որոնց մօտ գտնուելը եւ բարեկամութիւնը վայելելը անստղիւտ երջանկութիւն մըն էր:

«Ազգին բոլոր կարկառուն դէմքերը ժամադիր կ'ըլլային երբեմն անոնց տունը, ինչպէս պատահեցաւ որ այդ միջոցին հոն հիւր եկաւ Գէորգ Պատրիարքը (այժմ Կաթողիկոս Գէորգ Դ.):

«Ճաշէն յետոյ մեծերը իրենց յատկացուած հիւրանոցին մէջ կը խօսակցէին լըջօրէն, իսկ երիտասարդները փոքր հիւրանոցին մէջ նուազ կ'ընէին:

«Ոնցրած էին ինձմէ որ դաշնակի վրայ նւագեմ հին դասական երգահաններէ կտորներ: Ինքզինքս տուած այդ մեծ հանճարներուն հրաշալիք ներդաշնակութեան, կը նուազէի ու տան ամբողջ երիտասարդութիւնը, ազջիկ, տղայ, նորահաս կիին, շուրջս բոլորուած ուշադիր կ'ունկնդրէին զմայլած:

«Երբ կանգ առի ու ետիս դարձայ, դրան բացուածքին մէջէն խոժոռ դիմաստուերը Գէորգ Պատրիարքին դէմա երեւցաւ, ահաբեկ դատաւորի մը պէս: Ամէն ոք լուծ էր, կարծես վերջին խաղերուն արձագանգը անգամ խոյս տուած էր սարսափահար:

«Օրիորդ Տատեանները, որոնց մտաւոր զարգացումը եւ բարձր դաստիարակութիւնը կը հաւասարէր իրենց գեղեցկութեան (1), թերեւ

(1) Վառօդապետ Առաքել պէյ Տատեանի սղջիկները կատարելապէս եւրոպական դաստիարակութիւն առած էին. մանաւանդ անդրաւիկը համբաւաւոր եղած էր իր գեղեցկութեամբ:

Կը պատմեն թէ 15 - 16 տարեկան եղած տներն օր մը, Կէօբ-Սուր պտույտի ելած ժամա-

քիչ մը զարմանալի գտան այդ խիստ երեւոյթը, բայց զուխնին խոնարհեցուցին:

«Հետեւեալ առաւօտ կանուխ ծառայ մը եկաւ ինձմէ խնդրելու որ իսկոյն Պատրիարքին մօտը երթամ: Անմիջապէս փութացի: Պատրիարքը խոժոռադէմ էր. պահ մը լուրթեամբ զիս դիտելէ յետոյ,

— Պէտք է, ըսաւ, անմիջապէս հոս ուխտես որ այլեւս դաշնակ չպիտի դարնես, նոյն իսկ առանձին եղած ատենդ:

«Սատիկ յուզուեցայ, յուզումս ա'լ աւելի զայրացուց Պատրիարքը:

« — Շուտով, հրամայեց, ծնրադրէ ու սախաշին առջեւ ըրէ երգումդ:

«Ծնրադրեցի եւ ուխտեցի: Հոգիիս մէկ դեղեցիկ ճառագայթը մթազնեցաւ...»

Նարպէյ լռեց: Ծնշում մը, ընդվզումի նմանող բան մը կը ծածանէր օդին մէջ: Ոչ ոք բառ մը արտաբերելու կարողութիւնը կը զգար:

Տօբթէօր Թիրեաքեան տօթէն, խորշակին շունչէն պապակած չրթներու անապակ ջուր մատուցողի մը պէս, թղթեր հանեց պայուսակէն ու իր համակրելի, կուռ ձայնով սկսաւ կարդալ Թարգմանօրէն, պարսիկ կրակոտ բանաստեղծ Սատիկ, Շիրազի երեւակայոտ երգիչին, սիրահալ գեղեցիկ տողերը:

« Նորէն ծլեցան վարդերն ու կակաշները,

« Նորէն դարունը եկաւ ցաւիս վրայ...»:

... Այն գիշերը մեր երազներուն մէջ, Շիրազի վարդերէն թերթեր խնկաւէտ հատիկ հատիկ կը թափէին ձիւնապատ գիւղանկարին վրայ Պէշիկթաշի բլուրներուն...:

ԱՆԱՅԻՍ

նակը, Սուլքանը զինքը տեսած ու հրապուրուած էր անոր գեղեցկութենէն: Անմիջապէս Բեքիին մը տեղեկացուցած էր եղբայրներ Տատեաններուն ծառաներէն մէկուն, եւ յանձնարարած որ շուտով մեկնին: Բնական է ազգարարութիւնը ի նկատի առնուելով նորատի օրիորդը փութով հօրը տունը առաջնորդուած էր:

Այդ դէպքէն մնացած է անոր մականունը, «Հիւնփար պէշիկետի», արքային հաւնածը: